

Megállapítom, hogy a kötet tanulmányainak témái nemcsak a szűkebb szakmai körök, hanem a szélesebb tudós közönség érdeklődésére is számot tart, és mind-egyik tanulmány értékes eredményeket vonultat föl. Érdeklődéssel várjuk a sorozat folytatását.

Kár, hogy a kiadvány lay-outja sok kívánnivalót hagy maga után.

Irodalom

AGYAGÁSI KLÁRA – CSÚCS SÁNDOR (2012), Róna-Tas András – Berta Árpád: West Old Turkic. Turkic Loanwords in Hungarian. Part I–II. Nyelvtudományi Közlemények 108: 443–470.

KERESZTES LÁSZLÓ (2002), Gyakorlati magyar nyelvtan. Debreceni Nyári Egyetem, Debrecen.

RÓNA-TAS – BERTA ÁRPÁD (2011), West Old Turkic – Turkic Loanwords in Hungarian I–II. Turcologica 84. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.

KERESZTES LÁSZLÓ

Approaches to Hungarian, Volume 14, Papers from the 2013 Piliscsaba Conference

Edited by KATALIN É. KISS – BALÁZS SURÁNYI – ÉVA DÉKÁNY
John Benjamins Publishing Company, Amsterdam. 2015. 296 o.

Az „Approaches to Hungarian” című sorozat a magyar nyelvvel foglalkozó nyelvészeti témájú tanulmányok gyűjtő kötete. Jelen ismertető a sorozat tizennegyedik kötetét mutatja be, amely a „11th International Conference on the Structure of Hungarian” (röviden ICSH) címet viselő, 2013. augusztus 29-től 31-ig tartó, a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézet és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem szervezésében Piliscsabán megrendezett nívós konferencián elhangzott előadásokból készült munkákat tartalmazza. A mára igen népszerűvé vált nemzetközi nyelvészeti konferenciát 1992 óta két évente rendezik meg a magyar nyelvet vizsgáló kutatók és a magyar nyelv nyelvelméletileg releváns aspektusai iránt érdeklődők számára. Maga az „Approaches to Hungarian” 1985-ben indult, alapító szerkesztője és jelenlegi sorozatszerkesztője KENESEI ISTVÁN, a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének igazgatója, tudományos tanácsadója, a Szegedi Tudományegyetem professzora. A sorozatnak indulása óta több kiadója is volt: első hét kötetét a szegedi JATE Press, 8–10. kötetét pedig az Akadémiai Kiadó jelentette meg, majd a kiadói munkát az amszterdami székhelyű John Benjamins Publishing Company vette át. Mivel a sorozat angol nyelven jelenik meg, a nemzetközi nyelvészeti élet számára is igen hasznos olvasmány.

A 14. kötet tizenegy tanulmányt tartalmaz, amelyeket a bevezető (1–4) és a tárgymutató (293–296) foglal keretbe, hozzásegítve ezzel az olvasót a könyv minél könnyebb használatához. A bevezetőben megfelelő mennyiségű információt kapunk nemcsak az adott kötetéről, illetve konferenciáról, hanem a korábban megrendezett ICSH-konferenciákról és a korábbi tanulmánykötetektől is, megkönnyítve ezzel a visszakereshetőséget. Megtalálhatjuk a kötet anyagát adó konferencia honlapjának elérhetőségét is, ahol a konferencia teljes programja olvasható. A konferencián elhangzott harmincnégy bemutatott munka és poszter közül tizenhatból született tanulmány, amelyekből tizenegy került be a kötetbe (4. o.). A tanulmányok között találunk önálló és társszerzős munkákat is. A szerzők többségében a Magyar Tudományos Akadémia, valamint a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, az Eötvös Loránd Tudományegyetem, valamint a Debreceni Egyetem munkatársai, illetve oktatói, de a szerzők között vannak külföldi egyetemek (Leideni Egyetem, Lundi Egyetem, Delaware-i Egyetem, és Cambridge-i Egyetem) munkatársai is.

A kötet tanulmányai, amelyekről a bevezetőben rövid összefoglalót olvashatunk, a szintaxis, morfoszintaxis, fonetika, fonológia és a szintaxis-szemantika interfész témakörével kapcsolatos vizsgálódásokkal foglalkoznak, bár egyes tanulmányoknak pragmatikai vonatkozásai is vannak (például HALM TAMÁS munkájának, amely a „Free choice and Aspect in Hungarian” címet viseli).

A bevezetőt ALBERTI GÁBOR, FARKAS JUDIT és SZABÓ VERONIKA „Arguments for arguments in the complement zone of the Hungarian nominal head” című közös munkája követi (5–36), amely a magyar főnévi csoportok szerkezetét taglalja. A szerzők azt vizsgálják, van-e a magyarban a főnévi fej mögött komplementumzóna, és amellet érvelnek, hogy a magyar főnévi csoportok nem minden esetben fejevégek (szemben a hagyományos megközelítésekkel, l. például SZABOLCSI – LACZKÓ 1992, É. KISS 1998). A szerzők két új tesztet is használnak annak igazolására, hogy a főnévi fej mögött lehetnek testes összetevők, illetve megmutatják, hogy a korábbi tesztek, köztük a fókuszteszt, amelyre a korábbi elemzések alapoztak, félrevezető eredményeket adnak, ugyanis csak azoknak az összetevőknek kell fejevégeknek lenniük, amelyek fókuszosak. Vagyis a magyar adatok is jól illeszkednek a nemzetközi mintázatba.

A második tanulmány szintén egy sokat kutatott téma újragondolása („Inverse agreement and Hungarian verb paradigms”, 37–64), amelyben BÁRÁNY ANDRÁS az ige névmási tárgyjal való egyeztetésének kérdését vizsgálja. A szerző É. KISS 2013-at, valamint BÉJAR – REZAC 2009-et követve, a ciklikus és az inverz egyeztetés fogalmaira támaszkodva ad szintaktikai magyarázatot arra, hogy a 3. személyű ígét miért nem egyeztetjük 1. és 2. személyű névmási tárgyakkal. A ragozási mintában jelentkező hiányosság azonban csak látszólagos a tanulmányban kínált megoldás szerint: a személyes névmásokkal minden személyben megtörténik az egyeztetés, azonban inverz egyeztetés során az egyez-

tető morféma nem jelenik meg a ciklikus egyeztetés és a magyar személyes névmások sajátjaiból adódó interakciónak köszönhetően.

Következőként BÁRKÁNYI ZSUZSANNA és KISS G. ZOLTÁN „Why do sonorants not voice in Hungarian? And why do they voice in Slovak?” című munkáját olvashatjuk (65–94). A tanulmány célja a zöngességi hasonulás vizsgálata a magyar és a szlovák nyelvekben. A két nyelvből származó adatokat összehasonlítva térképezik fel a szerzők a jelenség jellemzőit, a szonoráns (zengőhang) /m/ és /l/ előtti pozíciókra fókuszálva. A szerzők eredményeiket az általuk végzett fonetikai kísérletből nyert adatokra alapozva fogalmazzák meg, amelyben három különböző típusú pozícióban megjelenő olyan egyszótagú szlovák és magyar szavakat teszteltek, amelyek /t d s z/ obstruensekre (zörejhangokra) végződnek. A kísérletből nyert adatok azt mutatják, hogy a regresszív zöngességi hasonulás mindkét nyelvben közel áll ahhoz, hogy teljesen fonologizálódott folyamat legyen. A zengőhangok nem alkotnak közös kategóriát a zöngés és a zöngétlen zörejhangok között sem a magyar, sem a szlovák nyelvben.

Továbblapozva a kötetben elérkezünk DÉKÁNY ÉVA és HEGEDŰS VERONIKA közös munkájához, amely az adpozíciós (előljáró/névutó) kifejezéseket, valamint az esetadó adpozíciók lehetséges pozícióit vizsgálja („Word order variation in Hungarian PPs”, 95–120). Az esetadó adpozíciók állhatnak főnévi vagy névszói komplementumuk után közvetlenül, vagy nem közvetlenül (állhat közöttük fokhatározó), de meg is előzhetik azt. Azonban az adpozíció projekcióján (PP-n) belüli különböző szórendi lehetőségeket megvizsgálva azt találják, hogy nem minden esetadó adpozícióra érvényes ez a megfigyelés. A PP-ből való kimozzgatási lehetőségeket és az előbbi megállapítást összevetve a következő mintázatot találják: ha egy adpozíció megengedi a prepozíciós szórendet, akkor a PP-ből való kimozzgatás esetén lehetséges az adpozíció hátramaradása, valamint funkcionálhat igei partikulaként is, de fordítva ez nem igaz. A jelenséget azzal magyarázzák, hogy míg bizonyos adpozíciók egy úgynevezett PlaceP/PathP frázis fejében, addig az előbbi mintázatot mutató adpozíciók egy magasabban lévő pP projekció fejében kerülnek beillesztésre a szerkezetbe. Ennek okára nyelvtörténeti magyarázatot is adnak. A szerzők a látszólag vonzat nélküli adpozícióknak pedig egy rejtett deiktikus komplementumot (*itt/most*) tulajdonítanak.

MARCEL DEN DIKKEN „Relators and Linkers” (2006) című könyvében a predikatív viszony létesítését szintaktikai szinten ragadja meg. A kötetben megjelenő tanulmányában („The morphosyntax of (in)alienably possessed noun phrases: The Hungarian contribution”, 121–145) pedig a magyar birtokos szerkezetekre alkalmazza ezt az elemzést. Az elemzésben a birtokos a predikátum, a birtok pedig a predikáció alanya. A kettő közötti szintaktikai viszony a Relátor címkét viselő szintaktikai fejen keresztül valósul meg. A birtokos szerkezetek felépítését illetően azonban alapvető különbség van az elidegeníthető és az elidegeníthetetlen birtokos szerkezetek között. Ha a birtok elidegeníthető, a RelátorP

frázis specifikáló pozíciójában kap helyet a birtok, komplementuma pedig a birtokos, míg elidegeníthetetlen birtok esetén fordított a helyzet. A magyarban is észlelhető az elidegeníthető–elidegeníthetetlen birtok közti nyelvi különbség: az elidegeníthető birtokszón *-ja/-je*, az elidegeníthetetlenen pedig *-a/-e* birtokos személyjel jelenik meg. Az elidegeníthető–elidegeníthetetlen megkülönböztetést mutató szerkezetekben, az elidegeníthető birtokszón megjelenő birtokos személyjel morfoszintaktikailag összetett: a *-j-* egy olyan morféma, amely Linkerként funkcionál, az *-a/-e* morféma pedig a Relátor szerepét tölti be.

GÓSY MÁRIA és SIPTÁR PÉTER („Abstractness or complexity? The case of Hungarian /a:/”, 147–165) a magyar /a:/ fonetikai, illetve fonológiai jellemzőit, valamint viselkedését vizsgálja a magánhangzó-harmónia fényében. Spontánbeszéd-anyagon végzett vizsgálatokból nyert adatok alapján felülvizsgálják azt a hagyományos nézetet, miszerint az /a:/ magánhangzó-fonéma a magyarban a legalsó nyelvvállású, hátul képzett, kerekítetlen hosszú magánhangzó, legalábbis fonetikai jellemzőit tekintve. Az adatok azt mutatják, hogy az /a:/ fonetikai jellegét tekintve a mai magyar nyelvben a nők esetében inkább elöl képzett, férfiak esetében pedig inkább középső képzésű, feltehetően annak köszönhetően, hogy egy éppen folyamatban lévő hangváltozásnak vagyunk tanúi. A szerzők elméleti vonatkozású dilemmája az /a:/ besorolása, ugyanis az /a:/ fonetikai és fonológiai jellege más-más definíciókat kíván. Ha az /a:/ fonémát fonológiailag elöl képzett magánhangzóként definiálnánk, ahogy azt a fonetikai jellemzői alapján tennünk kellene, végtelenül megbonyolítaná az amúgy sem egyszerű szabályokkal rendelkező magánhangzó-harmónia szabályait. A másik lehetőség, amely mellett a szerzők is érvelnek, az, hogy az /a:/-t fonológiailag továbbra is hátul képzett magánhangzóként elemezzük (fonetikai tulajdonságai ellenére), így viszont megengedjük azt, hogy a fonetikai és fonológiai jellemzői közötti távolság jelentős mértékben megnövekedjen, miáltal a leírás túlságosan absztrakttá válik.

HALM TAMÁS („Free choice and aspect in Hungarian”, 167–185) az igekötők és az úgynevezett szabad választást kifejező elemek (például *bármí*, *bárki*) viselkedése közötti interakciót tárgyalja. Az igekötő engedélyezi a szabad választású elemeket olyan környezetben is, amikor megjelenésük agrammatikus szerkezetet eredményez (pl. a generikusságot kifejező mondatokban vagy a tagadó mondatokban). Az érvelés szerint az igei partikulát és egy szabad választású elemet tartalmazó mondatok generikus/habituális értelmezésűek, amely azzal magyarázható, hogy a szabad választású elemet, amelyre a szerző (pl. GIANNAKIDOU 1997, 2001 nyomán) a függő indefinit elemzést alkalmazza, egy rejtett generikus operátor köti. Ezt az operátort pedig az igei partikula hordozza, vagyis az igei partikulának kvantifikációs tulajdonsága van. A tanulmány azt is boncolgatja, hogy sok nyelvben miért jelenhetnek meg a szabad választású elemek generikus mondatokban, míg a magyarban nem. Az igei partikulát nem tartalmazó generikus mondatokban a szabad választású elemek elfogadhatósága pragma-

tikai-kontextuális tényezőktől és a világról alkotott tudástól függ, vagyis a generikusság a magyarban elsősorban pragmatikai jelenség.

A „Relative pronouns as sluicing remnants” című tanulmány következik a sorban (LIPTÁK ANIKÓ, 187–207). A zsilipelés (sluicing) (ROSS 1969, BÁNRÉTI 2007) a TP-ellipszis egy fajtája. A szakirodalom szerint ez a művelet a kérdőszavas mondatokra korlátozódik, azonban a szerző meggyőzően érvel amellett, hogy a magyarban lehetséges a zsilipelés a vonatkozó mellékmondatokban is (szemben például az angollal). Ennek szintaktikai és prozódiai okai vannak: a magyarban a vonatkozó névmás és a kérdőszó azonos mozgató transzformáció hatására kerülnek tagmondatuk bal szélére, valamint a zsilipeléses vonatkozó szerkezetekben az egyébként hangsúlytalan vonatkozó névmás viselhet főhangsúlyt a magyarban. A tanulmány nemcsak a magyar adatokat magyarázza kellőképpen, hanem a zsilipelés jelenségének leírását és magyarázatát is kiegészíti nemzetközi szinten.

A következő cikkben MOLNÁR VALÉRIA („The Predicationality Hypothesis: The case of Hungarian and German”, 209–244) a német és a magyar *hogy*-kötőszós összetett mondatokban megjelenő kataforikus utalószoói szerepű mutató névmás (*azt/es*) viselkedését tárgyalja. A vizsgált szerkezetekben az utalószo referense maga a mellékmondat. A két nyelv adatainak vizsgálata és összehasonlítása után a szerző megállapítja, hogy a magyar és a német az utalószo megjelenését tekintve eltérő mintázatot mutat: a kataforikus mutató névmás a magyarban asszertív igékkel (pl. *mond*) jelenhet meg, de faktív igékkel (pl. *bán*) nem, a német nyelvben pedig pont fordított a helyzet. A kínált elemzés elméleti kerete szigorúan moduláris. A jelenség pedig a beágyazott mondat bal perifériáján lévő Spec-CP pozíció sajátosságaival magyarázható, valamint attól függ, hogy a beágyazott mondat predikatív szerepű (magyar) vagy sem (német).

Utolsó előttiként RÁKOSI GYÖRGY cikke szerepel („Psych verbs, anaphors and the configurationality issue in Hungarian”, 245–265), amely olyan pszichológiai predikátumokkal foglalkozik, melyeknek *experiens* szerepű vonzata tárgy- (például *aggaszt*), illetve részesesetű (például *tetszik*). A tanulmány első fele az említett predikátumtípusok jellemzőinek tárgyalását foglalja magában. Argumentumaikat tekintve mind a *tetszik*, mind az *aggaszt* típusú igék olyan kétargumentumú unakkuzatív predikátumok, amelyeknek mindkét argumentuma belső argumentum. REINHART Theta Rendszere (l. például REINHART 2002-t) alapján viszont nincs meghatározva, hogy a hierarchiában melyik argumentum a prominensebb. Ezt mutatják az anaforák kötési lehetőségei is ezekben a szerkezetekben, ugyanis mindkét argumentum kötheti a másikat. A szerző szerint a *tetszik* és az *aggaszt* típusú igék által projektált igei frázisokhoz kétféle szerkezet rendelhető: egy szabad bázisgenerálási mechanizmus érvényesülésének hatására bármelyik belső argumentum szerkezetileg prominensebb lehet a másiknál.

A hangsúlynak többféle funkciót is tulajdonítunk: a hozzá kapcsolódó akusztikus jellemzők segítségével lexikai egységeket különböztethetünk meg, de szerepe van mondatszinten is az információs szerkezet értelmezésében (fókusz). Az „Acoustic properties of prominence in Hungarian and the Functional Load Hypothesis” címet viselő kötetzáró tanulmány (IRENE VOGEL – ANGELIKI ATHANASOPOULOU – NADYA PINCUS, 267–292) arra keresi a választ, milyen eszközöket használnak a beszélők a hangsúly szerepének beazonosítására. A magyar magánhangzók időtartamuk szerint alkotnak párokat, amelyek fonológiai oppozícióban állnak, vagyis jelentést megkülönböztető szerepük van. Azonban a szerzők által végzett magyar magánhangzó-időtartamokat (is) vizsgáló beszédprodukciós kísérlet eredményei azt igazolják, hogy a magyarban nem játszik szerepet az időtartam a hangsúly értelmezésének szempontjából sem a szavak, sem a mondatok szintjén. Az, ami igazán meghatározó tényezőnek bizonyult, az alaphérfvencia (F0) értéke, amely azonban a szavak és a mondatok szintjén eltérő mintázatot mutat.

Összességében: a szerkesztők (ábécérendben: DÉKÁNY ÉVA, É. KISS KATALIN és SURÁNYI BALÁZS) igényes, gondosan megszerkesztett kötetet adtak ki a kezeik közül. A kötet formája illő a tartalomhoz. A tanulmányok mind aktuális témákat ölelnek fel, továbbá a bemutatott kutatási eredmények és elemzések nemcsak a magyar, hanem más nyelveket kutató nyelvészek számára is hasznosak. A tanulmányok olvasása azonban igen nagy mennyiségű előzetes tudást igényel az adott témákat, illetve a használt elméleti háttérrel illetően. Bízom benne, hogy ez a kötet is hozzájárul a magyar nyelv kutatásában elért eredmények megismertetéséhez.

Irodalom

- BÉJAR, SUSANA – REZAC, MILAN (2009), Cyclic agree. *Linguistic Inquiry* 40: 35–73.
- BÁNRETI ZOLTÁN (2007), A mellérendelés és az ellipszis nyelvtana a magyarban. *Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához* 75. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- DEN DIKKEN, MARCEL (2006), *Relators and Linkers: The syntax of predication, predicate inversion, and copulas*. MIT Press, Cambridge, MA.
- É. KISS KATALIN (1998), Mondattan. In: É. KISS KATALIN – KIEFER FERENC – SIPTÁR PÉTER (szerk.), *Új magyar nyelvtan*. Osiris, Budapest. 15–184.
- É. KISS, KATALIN (2013), The inverse agreement constraint in Uralic languages. *Finn-Ugric Languages and Linguistics* 2(3): 2–21.
- GIANNAKIDOU, ANASTASIA (1997), *The Landscape of Polarity Items*. PhD disszertáció, University of Groningen.
- GIANNAKIDOU, ANASTASIA (2001), The Meaning of Free Choice. *Linguistics and Philosophy* 24: 659–735.
- REINHART, TANYA (2002), The Theta System: an overview. *Theoretical Linguistics* 28: 229–290.

- ROSS, JOHN ROBERT (1969), Guess who. In: BINNICK, ROBERT I. – DAVISON, ALICE – GREEN, GEORGIA M. – MORGAN, JERRY L. (eds), Papers from the Fifth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society. Chicago Linguistic Society, University of Chicago, Chicago, III. 252–286.
- SZABOLCSI ANNA – LACZKÓ TIBOR (1992), A főnévi csoport szerkezete. In: KIEFER FERENC (szerk.), Strukturális magyar nyelvtan I. Mondattan. Akadémiai Kiadó, Budapest. 179–298.

ANDRÁSI KRISZTINA

**Bárdosi Vilmos: Szólások, közmondások eredete
Frazeológiai etimológiai szótár**

A magyar nyelv kézikönyvei XXVII. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 2015. 746 o.

A magyar lexikográfiai irodalom viszonylag sokáig elhanyagolta a frazeológiai egységek leírását. Így fordulhatott elő, hogy a 19. században megjelent számos szólás- és közmondásgyűjtemény (pl. DUGONICS ANDRÁS, ERDÉLYI JÁNOS, SIRISAKA ANDOR munkái vagy MARGALITS EDÉNEK a millennium évében megjelentetett terjedelmes gyűjteménye után a 20. században csupán egyetlen igazán jelentős kompendium született: O. NAGY GÁBOR Magyar szólások és közmondások című frazeológiai szótára. Ez viszont sokkal használhatóbb volt az eddigieknél, hiszen a kifejezések jelentését is megadta, sőt stílusminősítéseket is tartalmazott. Az 1976-ban megjelent munka sokáig számított etalonnak a magyar frazeológiai kutatásban, ugyanakkor felhasználhatóságát némileg rontotta az a tény, hogy nagyon sok tájnyelvi és régies adatot közölt, míg a mai köznyelvből és főként a szlengből való állandósult kifejezést jóval kevesebbet. Ennek ellenére viszonylag sokáig kellett várni, míg korszerűbb nyelvi anyagon alapuló frazeológiai szótárak is megjelentek a könyvkiadásban. A 21. század eleje azonban komoly pezsgést hozott ezen a téren, ugyanis rövid időn belül négy terjedelmes frazeológiai szótár is napvilágot látott (BÁRDOSI VILMOS és FORGÁCS TAMÁS szótárai 2003-ban, T. LITOVKINA ANNA közmondásgyűjteménye 2005-ben, SZEMERKÉNYI ÁGNES gyűjteménye pedig 2009-ben).

A szólások és közmondások lexikográfiai feldolgozása, szócikkbe rendezése, vonzataik feltüntetése, sőt FORGÁCS illetve LITOVKINA munkáiban szövegpéldákon keresztül való bemutatása kétségtelenül igen pozitív hozadéka ezeknek a terjedelmes szótáraknak. Ugyanakkor azonban a szóláskutatásnak van egy olyan nyelvtörténeti vonulata is, amely a különböző kifejezések művelődéstörténeti háttérét vagy korábbi irodalmi forrását tárja elénk. A magyar nyelvészeti, kultúrtörténeti és folklórisztikai szakirodalom is igen gazdag ilyen munkákban, amelyekre azért van szükség, mert a frazeológiai egységek jelentős része átvitt értelmű, s bár néha viszonylag könnyű érteni a képi háttérét (pl. *az ár ellen úszik, szorosabbra fogja a gyepelét, nem esik messze az alma a fájától* stb.), igen